

Jana Marková: Mezinárodní měnová spolupráce.

1. vydání. Praha: Oeconomica, 2006, 269 stran, ISBN 80-245-1053-7.

Po několika letech se českému čtenáři opět dostává do rukou publikace docentky Jany Markové z Katedry měnové teorie a politiky Vysoké školy ekonomické v Praze, která je tentokrát věnována problematice mezinárodní měnové spolupráce. Tato nová kniha navazuje na předchozí publikaci, zabývající se mezinárodními měnovými institucemi, a zaměřuje se nejen na hlavní mechanismy fungování mezinárodní měnové spolupráce, ale také na další možný vývoj této významné oblasti mezinárodních ekonomických vztahů.¹

Kniha je rozdělena do devíti kapitol, věnovaných hlavním institucím jak nadregionálního, tak i regionálního charakteru, které upravují mezinárodní měnovou spolupráci. Autorce se podařilo zasadit charakteristiku nadnárodních měnových institucí do historických souvislostí, zejména do dramatických událostí, které se odehrály mezi dvěma světovými válkami a jsou stěžejní pro pochopení nového přístupu ke koncipování mezinárodní měnové spolupráce po druhé světové válce, jejímž cílem byla mezinárodní měnová stabilita jako nezbytný předpoklad rozvoje spolupráce v zahraničněobchodní oblasti. Autorka se tu zabývá nejen důvody formování mezinárodní měnové spolupráce, ale i příčinami, které vyvolávají nutnost systémových a institucionálních změn v této oblasti. Kniha je zpracována velmi pečlivě s přesnou znalostí dokumentů, oficiálních pramenů, statistik i odborné světové literatury. Celý výklad je doprovázen přehledně sestavenými statistickými údaji o světovém měnovém dění, které přispívají ke zvýšení průkaznosti a přehlednosti textu.

První kapitola zachycuje vývoj mezinárodní měnové spolupráce od období kovových měnových systémů až k vytvoření *Mezinárodního měnového fondu* na sklonku druhé světové války. Na příkladu dvou měnových unií, a to *Latinské mincovní unie*, jejímž cílem bylo udržení měnového bimetalismu, a *Skandinávské mincovní unie*, usilující o udržení standardu zlaté mince, autorka dokumentuje, že snahy o měnovou spolupráci nejsou pouze fenoménem poválečného období, ale existovaly už v minulosti. Oba uvedené pokusy o vytvoření měnové unie, vedené snahou o měnovou stabilitu, měly podobný osud. Nedokázaly splnit očekávání všech členských států a po krátké době fungování se obě rozpadly. Na příkladu neúspěšných snah o vytvoření měnových unií autorka ukazuje, že k jejich bezporuchovému fungování nestačí pouze společný zájem o měnovou jednotu, ale že tento zájem musí být podpořen i politickou vůlí ke spolupráci, a tedy ochotou vzdát se části národních zájmů ve prospěch zájmů celého společenství. Toto poznání má velký význam i pro současné období, poznamenané snahami o prohlubování měnové spolupráce a o vytváření měnových unií. Ne všichni pokusy o měnovou spolupráci v předválečném období byly ale neúspěšné. Příkladem fungujících měnových unií jsou *Měnová unie Německé říše* (založená v roce 1871) a *Belgicko-lucemburská měnová unie* (založená v roce 1921), které ukončily činnost k 1. 1. 1999, kdy se tyto země staly součástí eurozóny.

Významným mezníkem v oblasti měnové spolupráce v sedmdesátých letech 19. století byl přechod většiny průmyslově vyspělých zemí na standard zlaté mince, který svou podstatou přispěl k dosažení požadované měnové stability. Vedle charakteristiky standardu zlaté mince autorka věnuje pozornost i modifikovaným systémům zlatého standardu, tedy standardu zlatého slitku a standardu zlaté devizy, o něž usilovaly některé země v období mezi dvěma světovými válkami, neboť válkou rozvrácené měnové systémy přispěly k poznání, že stabilní měnový systém je pouze ten, který se opírá o zlato. Veškeré snahy o návrat ke zlatu ukončila hospodářská krize na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století.

Závěr první kapitoly recenzované knihy je věnován formování poválečné mezinárodní měnové spolupráce. Základy této spolupráce byly položeny na konferenci v Bretton-Woodsu, kde byla podepsána dohoda o založení dvou nadnárodních institucí, a to *Mezinárodního měnového fondu* a *Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj* (známé jako Světová ban-

ka), které měly dohlížet na dodržování dohodnutých principů měnové spolupráce. Autorka v této souvislosti věnuje pozornost i jednáním, která předcházela vlastní konferenci, a charakteristice základních koncepcí měnového uspořádání, předloženého USA (Whiteův plán) a Velkou Británií (Keynesův plán).

Druhá kapitola je věnována *Mezinárodnímu měnovému fondu* (MMF), který se stal nejvýznamnější institucí mezinárodní měnové spolupráce a který nejen poskytováním finanční pomoci, ale také svými analýzami a doporučeními významně působí na světový měnový vývoj a ovlivňuje rozhodování svých členů. Autorka zde v úvodní části popisuje organizační strukturu, výpočet členské kvóty a cíle tohoto fondu. Prioritním cílem byla měnová stabilita, jíž mělo být dosaženo dodržováním tzv. brettonwoodského měnového systému. Autorka věnuje velkou pozornost základním principům fungování tohoto systému a především příčinám jeho krize, které vedly k modifikaci původních mechanismů měnové spolupráce, a tím i k opuštění koncepce dlouhodobé kurzové stability.

Další významnou částí druhé kapitoly je charakteristika finanční politiky Mezinárodního měnového fondu, kde autorka popisuje jak stranu tvorby finančních zdrojů, tak i jejich použití ve prospěch členských států. Pozornost věnuje též problematice *Zvláštních práv čerpání* (*Special Drawing Rights – SDR*). V zásadě jde o moderní druh rezervního aktiva úvěrového typu. Autorka velmi výstižně charakterizuje účel zavedení SDR následujícím způsobem: „*Emise SDR měla vyloučit nebo alespoň co nejvíce oslabit závislost růstu devizových rezerv na trzích zlata i na stavu platební bilance USA a měla přispět k tomu, aby mezinárodní likvidita byla v souladu s potřebami světového hospodářství a obchodu.*“ (Marková, 2006, s. 73.)

Závěr druhé kapitoly je věnován rostoucí úloze Mezinárodního měnového fondu při řešení mezinárodních finančních krizí, které začaly ve zvýšené míře propuknout v poslední čtvrtině 20. století. V souvislosti s jeho účastí při řešení těchto krizí začal silně i kritický pohled na činnost této instituce, což vedlo k přijetí řady reformních kroků koncem devadesátých let. Uváděny jsou některé strategické materiály, které MMF přijal v souvislosti s potřebou zlepšit jak prevenci, tak i zvládnání těchto krizí. Jde zejména o *Kodex dobrých praktik transparence měnové a finanční politiky*, o *Kodex dobrých praktik fiskální transparence* a o další strategické materiály. V této souvislosti lze snad doporučit, aby při případném druhém vydání recenzované práce byly uvedeny též některé další strategické dokumenty MMF, které regulovaly jeho úvěrovou politiku v posledních deseti letech minulého století a které jsou dosud v platnosti i v novém tisíciletí, i když jsou některé jejich principy podrobovány stále větší kritice. Jde zejména o tzv. *pražský rámeček* a o *washingtonský konsenzus*.

Třetí kapitola pojednává o další tzv. brettonwoodské instituci, a to o *Světové bance* a o její finanční skupině, kterou tvoří specializované úvěrové a garanční instituce. Úvodní část této kapitoly, rovněž jako v případě Mezinárodního měnového fondu, tvoří popis rozhodovacího a řídicího mechanismu banky a způsobu obstarávání prostředků pro její úvěrovou činnost. Kapitola dále pokračuje hodnocením vývoje úvěrové politiky Světové banky, jejímž původním cílem bylo financování poválečné obnovy v Evropě ve čtyřicátých a padesátých letech minulého století, jakož i pozdějšího posunu této politiky k financování rozvojových projektů převážně v zemích tzv. třetího světa a od počátku 90. let 20. století k financování rozvojových a transformačních projektů v zemích s tranzitivními ekonomikami. Autorka zde kriticky hodnotí chyby, jichž se Světová banka ve své úvěrové politice v minulosti dopustila (například při podpoře projektů s negativními dopady na životní prostředí). Na tuto část navazuje charakteristika současné úvěrové politiky banky, zaměřené zejména na ochranu životního prostředí, na rozvoj lidských zdrojů, na strukturální adaptaci ekonomik, na podporu ekonomických reforem a podobně. Závěr této kapitoly tvoří charakteristika dceřiných společností Světové banky, náležejících do její finanční skupiny.

Čtvrtá kapitola se zabývá *Bankou pro mezinárodní platby* v Basileji. Tuto banku autorka charakterizuje jako nejstarší z institucí mezinárodní měnové spolupráce s celosvětovou

působností, která se z původně úzce zaměřené instituce, orientované na vypořádání německých reparací po první světové válce, postupně přeměnila na „ústřední banku centrálních bank“. Úvod kapitoly obsahuje popis jak řídicích a kontrolních mechanismů banky, tak i struktury její bilance. V centru pozornosti je především náplň činnosti banky, která se neustále měnila v závislosti na vývoji situace na mezinárodních finančních trzích. V současné době banka působí jako centrum spolupráce v oblasti centrálního bankovníctví, jako banka centrálních bank a jako centrum výzkumu v ekonomické i měnové oblasti.

Pátá a zejména šestá kapitola uvádějí čtenáře do problematiky *evropské měnové integrace*, jejíž základy byly položeny hned po skončení druhé světové války dohodou o *mnohostranném měnovém clearing*, která byla v roce 1950 nahrazena dohodou o *Evropské platební unii* a konečně v roce 1958 *Evropskou měnovou dohodou*. Podle autorčina názoru byla v období založení *Evropského hospodářského společenství* řešena měnová integrace v zásadě separátně a tzv. *Římská smlouva* bezprostředně otázky měnové spolupráce mezi členskými státy v podstatě neupravovala.² Podílela se na tom i názorová nejednotnost na způsob měnové spolupráce. V šesté kapitole je tato názorová protikladnost dokumentována na tzv. „konceptu motoru“, propagované tzv. monetaristy, na straně jedné a na „korunovační konceptu“, navrhované tzv. ekonomisty, na straně druhé.

Jak dále autorka uvádí, první ucelenou koncepci hospodářské a měnové unie se proto podařilo sestavit poměrně pozdě, až počátkem sedmdesátých let minulého století ve formě tzv. Wernerova plánu. Následuje vymezení základních principů tohoto plánu, kterými byly zavedeny vzájemné směnitelnosti národních měn, stabilita měnových kurzů, jednotná měnová politika řízená z jednoho místa, liberalizace pohybu kapitálu a sjednocení daňových systémů. Plán měl být realizován ve třech etapách v průběhu deseti let. Pro odpor Francie se ho však nepodařilo realizovat.

V další části šesté kapitoly je charakterizován rozpad bretonwoodského měnového systému jako katalyzátor, který donutil členské státy Evropských společenství (ES) k přijetí účinnějších kroků v oblasti měnové integrace, zejména pokud se týká stabilizace kurzů jednotlivých měn členských států. Vznikl tak měnový systém, jenž vázal centrální banky členských států povinností intervenovat tak, aby udržely kurz svých měn v oscilačním pásmu $\pm 1,25\%$ a vůči dolaru v pásmu $\pm 2,25\%$. Tento měnový systém známý jako „had v tunelu“ byl později modifikován na „měnového hada“. Ke koordinaci a k financování těchto intervencí byl v roce 1973 zřízen *Evropský fond měnové spolupráce*.

Evropská měnová spolupráce – jak píše autorka – se dále prohlubovala a v roce 1979 byl založen *Evropský měnový systém* (EMS). V recenzované publikaci se uvádí, že se jeho hlavními principy staly intervenční kurzový mechanismus, založený na relativně pevných měnových kurzech s oscilačním pásmem $\pm 2,25\%$, koordinace měnové politiky vůči nečlenským státům, založení *Evropského měnového fondu*, který nahradil Evropský fond měnové spolupráce, a konečně zavedení nové košové měnové jednotky – tzv. *European Currency Unit* (ECU) jako určitého předobrazu budoucí jednotné evropské měny.

I když fungování EMS nebylo bezproblémové, jak je ostatně podrobně dokumentováno v příslušné pasáži této kapitoly, přesto dosažené výsledky umožnily koncem osmdesátých let návrat k myšlence vytvoření hospodářské a měnové unie. Autorka se v této části soustřeďuje především na charakteristiku tzv. *Delorsovy zprávy* z roku 1989, obsahující plán přechodu členských států k Hospodářské a měnové unii, která měla být realizována ve třech etapách, počínaje rokem 1990. Cíl vytvořit měnovou unii byl explicitně zakotven v primárním právu ES prostřednictvím *Maastrichtské smlouvy*, jež vstoupila v platnost 1. 11. 1993. Autorka se věnuje především části smlouvy, specifikující další postup členských států k Hospodářské a měnové unii. Druhá etapa byla – jak je zde uvedeno – zahájena v roce 1994 a jejím hlavním článkem bylo zřízení *Evropského měnového institutu* jako zárodku budoucí Evropské centrální banky, který měl mimo jiné dohlížet na plnění konvergenčních kritérií členskými státy, jež byla základním předpokladem vstupu do třetí etapy. Ta byla zahájena dne 1. 1. 1999. K tomuto datu byly definitivně fixovány směn-

né kurzy měn zúčastněných zemí a euro se stalo zákonným, avšak zatím pouze v nehmotné formě existujícím platidlem na území jedenácti členských států Evropské unie (EU), které byly v první etapě zapojeny do eurozóny a jejichž měnová politika byla převedena na *Evropskou centrální banku*.

K 1. 1. 2002 vstoupily členské státy eurozóny do závěrečné fáze třetí etapy vytváření měnové unie. K tomuto datu se začalo euro využívat i v hotovostním platebním styku a po skončení krátkého přechodného období, kdy obíhalo spolu s národními měnami, se stalo jediným zákonným platebním prostředkem na území eurozóny. V závěru této kapitoly je pak pozornost věnována principům kurzového mechanismu ERM II, který je jakousi přípravou na vstup do eurozóny, a principům *Paktu stability a růstu*, jenž by měl přispět k udržení rozpočtové disciplíny zemí zapojených do eurozóny.

Sedmá a osmá kapitoly jsou zaměřeny na charakteristiku dvou bank rozvojového typu, a to *Evropské investiční banky*, jejímž cílem je poskytovat úvěry na projekty, podporující další rozvoj evropské integrace, zejména pak na rozvoj méně vyspělých oblastí EU, jakož i na projekty společného zájmu několika členských států. Druhou bankovní institucí, které publikace věnuje pozornost, je *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* (EBRD), jejímž hlavním úkolem je napomáhat svými úvěry k transformaci bývalých komunistických zemí na tržní hospodářství. Poslední (devátá) kapitole podává stručnou charakteristiku měnové spolupráce v rámci rozvojových zemí.

Závěrem bych chtěl konstatovat, že recenzovaná publikace přináší velmi zajímavý pohled na nejdůležitější oblasti mezinárodní měnové spolupráce, včetně historických souvislostí. Způsob jejího zpracování prozrazuje nejen autorčino rozsáhlé teoretické zázemí, ale též její bohaté praktické zkušenosti. Autorka si rovněž průběžně všímá důsledků jednotlivých aspektů probírané látky pro zájmy a potřeby České republiky. Kniha je sice určena hlavně k vysokoškolskému studiu ekonomických oborů, ale svým pojetím, obsahem i způsobem výkladu daleko přesahuje standardní požadavky, kladené na učební text. Lze ji bezesporu uvítat jako dobře zpracovaný výklad systémového a institucionálního uspořádání mezinárodních měnových vztahů. Díky tomu bude nesporně i vhodnou pomůckou pro pracovníky, působící jak v centrálním nebo komerčním bankovníctví, tak i ve státních institucích, zejména na Ministerstvu financí, na Ministerstvu zahraničních věcí, popřípadě i na dalších ústředních orgánech státní správy.

Vladimír Kolman

¹ Recenze zmíněné autorčiny předcházející práce viz *Mezinárodní vztahy*, ročník 39 (2004), číslo 3, s. 103–107.

² V této oblasti se smlouva víceméně pouze omezuje na konstatování, že členské státy budou své politiky směnných kurzů považovat za „věc společného zájmu“ (viz článek 107 smlouvy, tvořící součást kapitoly, nazvané *Platební bilance*), z čehož mimo jiné vyplývá, že se zde zdrží jednání, které by mohlo ohrozit hladké fungování společného trhu při udržitelném vývoji platebních bilancí členských států; tedy především nekoordinovaných, soutěživých devalvací národních měn.